

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
AÇIK VE UZAKTAN ÖĞRENME MERKEZİ

TÜRK DİLİ I

12.HAFTA:

Anlatım Bozuklukları-1

Anlatım bozukluğu şeklinde adlandırılan dil yanlışları, Türkçeyi kuralına uygun kullanmamaktan kaynaklanan kusurlardır. Anlatım bozukluğu, anlatıcının asıl anlatmak istediği mesajı okuyucu ya da dinleyiciye sağlıklı bir şekilde aktaramaması olarak tanımlanabilir. Dilin kurallarına, anlatım ilkelerine bağlı kalınmadan yapılan her anlatımda çeşitli bozukluklara rastlamak mümkündür.

Anlatım bozukluklarını **Anlama Dayalı Bozukluklar** ve **Yapıya Dayalı Bozukluklar** biçiminde iki kategoride incelemek mümkündür.

Bu derste **Anlama Dayalı Bozukluklar** üzerinde duracağız.

A) ANLAMA DAYALI BOZUKLUKLAR:

1-Gereksiz Sözcük Kullanılması:

İyi bir cümlede anlatım duru olmalı ve gereksiz sözcük bulunmamalıdır. Bu bakımdan aynı anlama gelen sözcüklerin ya da aynı anlamı veren eklerin cümlede yer alması anlatım bozukluğuna neden olmaktadır. Bir cümlede gereksiz sözcük olup olmadığını anlamak için o sözcük cümleden çıkarılmalı ve cümle yeniden okunmalıdır. Eğer cümle yeniden okunduğunda anlamda herhangi bir daralma ya da değişme olmuyorsa o sözcük gereksizdir ve cümleden atılmalıdır. Aşağıdaki örnek cümlelerde altı çizili sözcükler gereksizdir ve cümleden atıldıklarında anlamda bir daralma ya da değişme olmamaktadır.

*İki arkadaş öteden beri karşılıklı mektuplaşıyorlar.

*Senin bitmez tükenmez, sonu gelmez sorunların beni çıldırtacak.

*Belki haftaya bitebilir.

*Bu yol yaya yürümekle üç gün sürer.

*Yağmurlu havaları sevmem. Fakat buna rağmen geçen günkü yağmur hoşuma gitti.

*Onunla ilk tanışmamız çok komikti.

*Geçmişteki hatıralarını hüznle anlattı.

*Yetkililer hava sıcaklığının sıfırın altında eksi yirmi derece olduğunu söylediler.

*Hanımefendi, yüksek sesle bağırmayın lütfen.

*Akşamki toplantıda şirketin ekonomik ve iktisadi durumu masaya yatırıldı.

*Yeni müdür burnu havada, kendini beğenmiş birine benziyor.

*İlgi ve alakanız için çok teşekkür ederim.

*İşe kabul edildiğini öğrendiği gün sevinçten etekleri zil çalıyordu.

*Bayan müdire, okulu düzene sokmayı başardı.

*Geri iade almıyoruz.

*Beklenmedik sürprizle karşılaştı.

*İçerisi ful dolu.

2-Anlam Bulanıklığı:

Cümlede anlam bulanıklığının temel nedeni Türkçede ikinci ve üçüncü tekil kişi iyelik ekinin cümle içinde birbirine karışmasıdır. Bu tür cümlelerdeki anlam bulanıklığı yeni bir isim ya da zamir eklemeyle giderilmelidir. Aşağıdaki örnek cümlelerde anlam bulanıklığı vardır; bunların nasıl giderileceği ise altlarında gösterilmiştir.

*Top oynarken kolunu kırmış.

Top oynarken (Kendi/Onun) kolunu kırmış.

*Yeni evine taşındığını komşulardan duydum.

(Onun/Senin) Yeni evine taşındığını komşulardan duydum.

*Bu kadar alıngan biri olduğunu bilmiyordum.

(Onun/Senin) Bu kadar alıngan biri olduğunu bilmiyordum.

*İhale konusunda ne düşündüğünü merak ediyorum.

İhale konusunda (Senin/Onun) ne düşündüğünü merak ediyorum.

*Öğretmeni Sevil'i azarlamış; onunla derhal görüşmelisin.

Öğretmeni Sevil'i azarlamış; (Öğretmenle/Sevil'le) derhal görüşmelisin.

3-Anlamca Çelişen Sözcükler Kullanılması:

Cümlede kullanılan ifadelerin birbiriyle paralellik göstermesi çok önemlidir. Eğer bir cümlede anlamca çelişen sözcükler bir arada kullanılmışsa o cümlede anlatım bozukluğu vardır. Bu tarz bozukluklar genellikle belirtecin cümleye katmak istediği anlamla yüklemın taşıdığı anlamın çelişmesinden kaynaklanmaktadır.

*Şüphesiz sanatçı bu alanda çok başarılı eserler vermiş olmalı.

*Bu diyet kesinlikle yararlı olabilir.

*Askerden döneli hemen hemen tam on yedi ay oldu.

*Sen almaya gelmesen herhalde kesin burayı bulamazdık.

*İsmim geçmesine rağmen atanacağıma ihtimal vermiyordum ama bekliyordum.

4-Sözcüğün Yanlış Anlamda Kullanılması:

Bu tür anlatım bozuklukları, cümlede yer alan sözcüklerin kendi anlamlarının dışında kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlatım bozukluğuna düşmemek için kullanılan sözcüğün anlamından emin olunmalıdır. Sözcüğün kendi anlamının dışında kullanılması cümlenin anlamını etkilemekte, böylelikle anlaşma güçleşmektedir.

*Törene çizgili bir kravat giyip gelmiş. (kravat giyilmez, takılır)

*Orman haftası etkinliklerinde 1500 meşe fidanı ekildi. (fidan ekilmez, dikilir)

*Sakalları iyice büyümüş. (saç, sakal, tırnak gibi şeyler büyümez, uzar)

*Bu şakaya arkadaşım olumlu tepkiler verdi. (tepki olumsuz durumlar için kullanılır)

*Son saniyelerde attığı basketle takımının galip gelmesine yol açtı. (yol açmak olumsuz durumlar için kullanılır. Bunun yerine "...takımının galip gelmesini sağladı" denmelidir.)

*Bu yıl annemin yüzünden sınıfımı geçtim. (yüzünden ifadesi olumsuz durumlar için kullanılır, onun yerine "sayesinde" denmelidir.)

*Derslerine çalışmaması daha da kötü notlar almasını sağladı. (sağlamak ifadesi olumlu durumlarda kullanılır, bunun yerine "notlar almasına neden oldu" denmelidir.)

*Çok çalıştığımız için başarı grafiğimiz ister istemez yükseliyor. ("ister istemez" olumsuz durumlarda kullanılır. Ya ifade cümleden atılmalı, ya da onun yerine "sürekli/daima" gibi sözcükler getirilmelidir.)

*Mehmet Akif'in ölümünün yetmiş beşinci yılı törenlerle kutlandı. (ölümler kutlanmaz. Cümle şöyle kurulmalıdır: Mehmet Akif, ölümünün yetmiş beşinci yıl dönümünde törenlerle anıldı.)

5-Sözcüklerin Birbiriyle Karıştırılması:

Anlamla ilgili bozukluklardan bir diğeri de anlamları ya da yazılışları birbirine yakın sözcüklerin birbiriyle karıştırılmasıdır. Genellikle aynı kökten türeyen ve birbirini çağrıştıran bu sözcükler yanlış kullanılabilmektedir. Bu tür bozukluklar kimi zaman da aralarında çok az anlam farkı bulunan sözcükler arasında yaşanabilmektedir.

*Öğretim-Öğrenim

O yıllarda Atatürk Lisesi'nde öğretim görüyordu. (öğrenim)

*Çekingen-Çekimser

Onun çekimser yapısı kimsenin gözünden kaçmıyor. (çekingen)

*Yayım-Yayın

Üniversitemiz ile ilgili yayımlar son derece yetersizmiş. (*yayım* yerine *yayın* sözcüğü kullanılmalı).

Orhan Pamuk'un yeni romanı geçtiğimiz günlerde yayınlandı. (*yayın* yerine *yayım* sözcüğü kullanılmalı).

***Özel-Özgü-Özge**

Özel: Devlete değil bir kişiye ait olan, ayırt edici bir niteliği olan

Özgü: Belli bir kimsede, şeyde veya türde bulunan, has, mahsus

Özge: Başka

Bu, Mısır'a özel bir durumdur. (özü)

Benim senden özü sevdiğim mi var? (özge)

***Ayrım-Ayrıntı-Ayrıcalık-Ayrılık**

İki ülke arasında her bakımdan büyük ayrıntılar var. (ayrım)

Asıl yanlışlığı romanla öykü arasındaki ayrıcalığı göremeyişinden doğuyor. (ayrım)

***Karşılık-Karşın**

Fırtınalı havaya karşılık denize açıldılar. (karşın)

***Umursamaz-Umarsız**

Çocuğun umarsız davranışları aileyi tedirgin ediyor. (umursamaz)

Umarsız=Çaresiz

6-Atasözü ve Deyim Yanlışları:

Gerek atasözleri gerekse deyimler dilde kalıplaşmış olarak kullanılan söz birlikleridir. Bu tür kalıp yapıların sözcükleri değiştirilemez. Atasözleri ve deyimlerle ilgili anlatım bozukluklarının büyük bölümü kalıplaşmış sözcüklerin değiştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra yanlış deyim ya da atasözü seçilmesi, iki deyim birbirine katılarak anlamsız yeni deyim türetilmesi gibi durumlar da anlatım bozukluğuna neden olmaktadır.

*Geçti Bolu'nun pazarı sür eşeğini Niğde'ye.

Geçti Bor'un pazarı sür eşeğini Niğde'ye.

*Alma garibin ahını çıkar aheste aheste.

Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste.

Aşağıdaki örneklerde ise yanlış deyim seçmekten kaynaklanan anlatım bozuklukları görülmektedir.

*Müdür, okulun başarısını övmek için yaptığı konuşmada sözünü esirgemedi.

Sözünü esirgememek: düşündüğünü, karşısındakini kıracak bir söz olsa bile söylemekten çekinmemek

*Doktor Bey, o benim hayattaki tek dayanağım, lütfen elinizden geleni ardınıza koymayın.

Elinden geleni ardına koymamak: yapabileceği bütün kötülükleri yapmak

*Bana ayak bağı oluyor, projeyi çabuk hazırlamamı sağlıyordu.

Ayak bağı olmak: birinin yaptığı işe engel olmak

*Hoca çok ilginç şeyler anlatıyor, bütün sınıf kulak kabartmış onu dinliyordu.

Kulak kabartmak: belli etmemeye çalışarak dinlemek

*Sevinçten etekleri tutuşmuştu.

Etekleri tutuşmak: çok telaşlanmak

Aşağıdaki örneklerde deyimlerin birbiriyle karıştırılması yoluyla yeni deyimlerin türetildiği görülmektedir. Türkçemizde böyle uydurma deyimler yoktur, bunlar da anlatım bozukluğudur.

*Bilgisayar bize çok ucuza patladı.

Ucuza gelmek + pahalıya patlamak=ucuza patlamak

*Yapılan bütün uyarılara rağmen yollar bugün de yine kan gölüne bulandı.

kan gölüne dönmek + kana bulanmak=kan gölüne bulanmak

*Gencecik insanlar emekli olup kahve köşelerinde ömürlerini törpülüyorlar.

ömür geçirmek + ömür törpüsü=ömürlerini törpülemek

*Onun kırdığı findık bini geçti.

Kırdığı ceviz bini aşmak + findık kırmak=kırdığı findık bini geçti

*Lütfen bu yavrulara kol uzatalım.

El uzatmak + kol kanat germek=kol uzatmak

7-Sözcüklerin Yanlış Yerde Kullanılması

Bir cümlede sözcüklerin bulunduğu yer, anlama doğrudan etki etmektedir. Anlatıcı, nasıl bir düşünce ifade etmek istiyorsa cümlede ona göre sözcük sıralaması yapmalıdır. Özellikle sıfat ve zarf görevli sözcüklerin yanlış yerde kullanılması anlamda belirsizliğe, karmaşaya neden olabilmektedir. Hâlbuki iyi bir Türkçe cümlede anlam her zaman açık ve net olmalıdır. Aşağıdaki örneklerde sözcükler yanlış yerde bulunduklarından cümlelerde anlatım bozukluğu meydana gelmiştir.

*Çok canım yanıyor.

Canım çok yanıyor.

*Beni kötü aletlerine emel etmeye çalışanlar var.

Beni kötü emellerine alet etmeye çalışanlar var.

*Siparişleriniz ücretsiz eve teslim edilir.

Siparişleriniz eve ücretsiz teslim edilir.

*Alkollü araç kullanan şahıs kazaya neden oldu.

Aracı alkollü kullanan şahıs kazaya neden oldu.

*Kocanla beraber bebeęi doğurmaya karar verdięini duymuřtum.
Bebeęi doğurmaya kocanla beraber karar verdięini duymuřtum.

*Otobüs yoğun sis yüzünden karşıdan gelen kamyonla çarpıştı.
Otobüs karşıdan gelen kamyonla yoğun sis yüzünden çarpıştı.

*Genel kurul bu kararı 97'e karşı 44 oyla almış.
Genel kurul bu kararı 44'e karşı 97 oyla almış.

*Bu vurdumduymazlık onun sınıfta kalmasına hatta zayıf almasına
neden olacak.

Bu vurdumduymazlık onun zayıf almasına hatta sıñıfta kalmasına
neden olacak.

*İngiliz Havayollarına ait 124 yolcunun bulunduğu uçak dağa çarpmış.
İçinde 124 yolcusu bulunan İngiliz Havayollarına ait uçak dağa çarpmış.

*Hasan, dümdüz Kemal'in yüzüne bakıyordu.
Hasan, Kemal'in yüzüne dümdüz bakıyordu.

*Geldiğim gibi sessizce kapıdan çıkıp gittim.
Geldiğim gibi kapıdan sessizce çıkıp gittim.

*Caddeden hızlı hızlı adamlar geçiyordu.
Adamlar caddeden hızlı hızlı geçiyordu.

8-Mantık Hataları

Cümlede aktarılmak istenen düşünce mantıklı ve tutarlı olmalıdır. İyi bir anlatım, sağlam bir düşünme ve mantık yürütme süzgecinden geçtikten sonra ortaya çıkar. Mantık hataları ve tutarsızlık içeren cümleler dilbilgisi bakımından doğru olsalar bile yargıyı eksiksiz ifade edemezler. Bu bakımdan, kurulan her cümlenin öncelikle mantıklı olmasına dikkat edilmelidir.

*Vururum, öldürürüm, ama asla cinayet işleyemem.

(Öldürürüm ama cinayet işleyemem mantıksız bir ifadedir.)

*Bu şehir 40 derecenin üstünde soğuk.

(Kırk derecenin üstünde sıcak olur, soğuk olmaz.)

*Bu yüzden bütün örnekleri yazılı, daha çok da görsel basından seçtim.

(Hem bütün örnekler yazılı basından seçilmiş hem de daha çoğu görsel basından. Mantık hatasıdır.)

*Real Madrid 1-0'lık yenilgiden 2-0 öne geçti.

(Real Madrid bir gol yediği için skor 2-1 olmalıdır.)

*Hiç unutmam, günlerden ya cumartesi ya pazardı.

(Unutulmuş bile!)

*Dansa başlarken kadınlar sağ ön, erkekler sol arka ayaklarını atmalıdır.

(İnsanların dört ayağı yoktur.)

*Biri beni çağırıp dört saat bekletse, yarım saat sonra giderim.

(Mantık hatası)

*Ben deniz ürünlerini severim. Mesela balık, tavuk yerim.

(Tavuk deniz ürünü değildir.)

*Onun yanında 10 dakika kaldıysam, 80 dakika telefonla konuşmuştur.

(Mantık hatası)

*Doğuştan kör olduğunuzu anladım da beyefendi, küçükken de gözleriniz görmüyor muydu onu soruyorum?

(Mantık hatası)

Feyza Hepçilingirler, “Anlatım Bozuklukları” konusunu “Doğru ve İyi Anlatım” başlığı altında ele alır ve bir anlatımın, öncelikle doğru, daha sonra da iyi olması gerektiğinden söz eder. Doğru kavramını dilbilgisi kurallarına uygunluk, iyi kavramını ise iletinin doğru sunumları içinde en uygun olanın seçilmesi anlamında kullanır.

“Şimdiye kadar öğrendiğimiz dilbilgisinin işe yarayacağı yer burası işte, kullanım. Dilbilgisini zevk olsun diye öğrenmeyiz. Ayrıca, bildiğiniz gibi, matematiğe çok yakın olduğu için, dilbilgisini benim saydığım kadar zevkli saymayanlar, zevkli sayanlardan çok daha fazladır. Dilbilgisini neden öğreniriz ya da okullarımızda ilkokuldan başlayarak, neden öğretiriz? Herhalde, gencimiz/ çocuğumuz, bir yerde, dolaylı tümleç ile belirtili nesne arasındaki fark tartışılırken konunun dışında kalmasın, utanmasın, mahcup olmasın diye değil. Çünkü hep biliriz ki sıradan muhabbetlerin arasında bu konular tartışılmaz. Öyleyse niçin öğreniyoruz ve öğretiyoruz dilbilgisini? Dilimiz doğru konuşulsun, doğru yazılsın, doğru kullanılsın diye.” (Hepçilingirler, 2004: 333)

KAYNAKÇA

AK, Coşkun (2006), *Türk Dili*, Nobel Yay. Ankara, 286 s.

AYGÜN, Atilla (2004), *Son Dönem Yazınımızda Anlatım Bozuklukları*, ABC Yay. Ankara, 189 s.

BAYRAKTAR, Nesrin vd.(2008), *Türk Dili, Yazılı Anlatım, Sözlü Anlatım*, Nobel Yay. Ankara,392s.

KARANFİL, Deniz (2005), *Lafmatik*, Ares Kitap. İstanbul, 156 s.

ODACI, Serdar (Ed.) (2008), *Üniversiteler İçin Dil ve Anlatım*, Tablet Yay. Konya, 604 s.

TDK (2011), *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, 11. Baskı Ankara, 2763 s.

YILMAZ, Yakup (2010), *Türkçede Dil Yanlışları*, Özel Kitaplar Yay. İstanbul, 320 s.